

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Hassan v. Birleşik Krallık Kararı İşığında Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları İlişkisi

The Relationship Between International Humanitarian Law and Human Rights Law with regard to Hassan vs. United Kingdom Case of the European Court of Human Rights

Bahar KONUK SOMMER*

Öz

16 Eylül 2014 tarihinde vermiş olduğu Hassan v. Birleşik Krallık Kararı ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, özgürlük ve güvenlik hakkı ekseninde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin sınır dışı olaylarda uygulanabilirliği ve uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku arasındaki ilişkiye ilişkin görüşünü ortaya koymuştur. İlgili Kararı'nda, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hükümlerinin bir arada yorumlanması gerektiğini ortaya koyan Mahkeme'ye göre Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin müdahil oldukları uluslararası silahlı çatışmalarda Sözleşme'nin 5/1. maddesinde yer alan özgürlükten yoksun bırakma nedenlerine insancıl hukuk hükümleri çerçevesinde bir yenisinin eklenmesi mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Hassan Kararı, İnsan Hakları, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Uluslararası Silahlı Çatışmalar

Abstract

In its judgment of 16 September 2014 Hassan v. United Kingdom, the European Court of Human Rights reviewed the issues relating to extraterritorial application of the European Convention on Human Rights and the relationship between international humanitarian law and human rights in the context of the right to liberty and security of the person. The Court ruled that due to the co-existence of the safeguards provided by international humanitarian law and human rights law, the grounds of permitted deprivation of liberty found in both bodies of law should be accommodated and applied concomitantly which makes it possible to add yet another one to the ones that are listed in the article 5/1 of the Convention.

Keywords: Hassan Case, Human Rights, International Humanitarian Law, the Right to Liberty and Security of the Person, International Armed Conflicts

* Dr. Öğr. Üyesi, Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,
E-Mail: bahar.konuk@yasar.edu.tr

GİRİŞ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) 16 Eylül 2014 tarihinde vermiş olduğu Hassan v. Birleşik Krallık Kararı¹, Mahkeme'nin uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyduğu ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) uluslararası silahlı çatışmalar sırasında uygulanabilirliği konusunda tereddütleri ortadan kaldırdığı ilk karar olması bakımından son derece önemlidir. İlgili kararında Mahkeme, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuk ilişkisini özgürlük ve güvenlik hakkı bağlamında değerlendirmiştir.

Özgürlük ve güvenlik hakkı, kişinin fiziki hareket serbestisini koruma altına alır ve bu serbestiden devlet tarafından keyfi bir biçimde yoksun bırakılmasına karşı güvenceler içeren, demokratik bir toplumda büyük öneme sahip bir temel haktır². Geçmişten günümüze kadar insan haklarına ilişkin belgelerin neredeyse tamamında güvence altına alınan bu hak, AİHS'nin de 5. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Sözleşme'nin 5/1. maddesine göre herkes, özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. 5/1. madde aynı zamanda kişinin hangi hallerde özgürlüğünden hukuka uygun bir biçimde yoksun bırakılabileceğini göstermektedir. Buna göre kişinin özgürlüğüne yalnızca maddenin (a) ve (f) bentleri arasında düzenlenen sebeplerden birine dayalı olarak müdahale edilebilir. Bu sebepler sınırlı bir biçimde sayılmış olup genişletilmeleri mümkün değildir. Bu anlamda AİHS'ne Taraf Devletlerin iç hukuklarının Sözleşme ile uyumlu olması zorunludur. Zira kişinin hukuka uygun bir biçimde özgürlüğünden yoksun bırakıldığının söylenebilmesi için uygulamanın iç hukukta bir temele dayanması ve iç hukuka uygun olması³, iç hukukta yer alan düzenlemelerin de Sözleşme'ye uygun olması bir başka deyişle 5/1. maddenin (a) ve (f) bentleri arasında sayılan sebeplerden birine dayanması gerekir⁴. Bu sebepler, hükümlünün hapsedilmesi, yükümlülük nedeniyle tutulma, suç şüphelisinin tutulması, küçüğün tutulması, hasta, bağımlı veya serserilerin tutulması ve sınır dışı edileceklerin tutulması şeklinde düzenlenmiştir.

AİHS' nin 15. maddesi savaş veya ulusun tehlike altında olduğu durumlarda⁵, durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek kaydıyla⁶

- 1 Hassan v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 29750/09, 16.09.2014, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).
- 2 Serap Keskin, "Kişi Özgürlük ve Güvenliği Hakkı", İnsan Hakları, (Ed. Korkut Tankuter), Cogito, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 64; D. J. Harris/M. O'Boyle/C.M. Buckley, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi, 2013, s. 124; Tolga Şirin, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa Konseyi, 2018, s. 3.
- 3 D.J. Harris/M. O'Boyle/C.M. Buckley, s. 135.
- 4 Winterwerp v. Hollanda, Başvuru No: 6301/73, 24.10.1979, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020), para. 39.
- 5 AİHM, Lawless v. İrlanda Kararı'nda "ulusun tehlike altında olduğu durum"la ne ifade edilmek istendiğine açıklık getirmiştir. Buna göre, "Sözleşme'nin 15. maddesinin genel bağlamında, ulusun tehlike altında olmasından, toplumun bütününe etkileyen ve Devleti oluşturan insan topluluğunun düzenli yaşamına yönelik tehdit oluşturan kriz durumları ve olağanüstü hal anlaşılır" Lawless v. İrlanda, Başvuru No: 332/57, 01.07.1961, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020), para. 28.
- 6 "Bu kapsamda anılabilecek en önemli belgeler Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile 1949 Cenevre Sözleşmeleridir. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 4/1. fıkrası ayrımcılığı yasaklarken, 4/2. fıkrasında, yaşam hakkı (md. 6), işkence ve kötü muamele yasağı (md. 7), kölelik ve kulluk yasağı (md. 8), borç nedeniyle hapis yasağı (md. 11), suç ve cezada kanunilik (md. 15), kişi olarak tanınma (md. 16) ve düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne (md. 18) ilişkin maddelerin askıya alınmayacağı düzenlenmiştir. Bu bağlamda askıya alma rejiminde bile dokunulamayacak alanın Sözleşme'nin 4. maddesindeki hakları da kapsayacak şekilde geniş yorumlanması önem taşımaktadır". Oya Boyar,

Taraf Devletlere, Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilme hakkını tanımaktadır. Düzenlemenin devamında ise bu hallerin varlığında dahi ihlal edilemeyecek haklar sayılmıştır. Bu haklar arasında 5. madde ile düzenlenmiş olan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı yer almamaktadır. Dolayısıyla, olağanüstü hallerde Taraf Devletlerce Sözleşme'nin 15. maddesine dayanılarak, normal zamanlarda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlaline sebep olabilecek nitelikte tedbirler alınabilecektir. Ancak söz konusu tedbirler, AİHM'in içtihatlarıyla ortaya koymuş olduğu ilkeler çerçevesinde alındığı takdirde Sözleşme'ye uygun kabul edilir⁷.

Çalışmamızda yer verdiğimiz Hassan v. Birleşik Krallık Kararı'nda tartışılan temel hukuki mesele, AİHS'ni askıya alma hakkını kullanmayan Taraf Devletlerin müdahil olduğu uluslararası silahlı çatışmalarda, Sözleşme'den doğan yükümlülüklerinin devam edip etmediği, eylemlerinin AİHS hükümlerine mi yoksa "lex specialis"⁸ yani özel hüküm genel hükmü ilga eder ilkesi gereğince uluslararası insancıl hukuk hükümlerine göre mi değerlendirilmesi gerektiğidir. Çalışmamız içerisinde Hassan v. Birleşik Krallık Kararı'na konu olan olaylardan kısaca bahsedildikten sonra, Mahkeme'nin "lex specialis" ilkesine başvurmaksızın hukukun bu iki ayrı alanının bir arada uygulanması gerektiğine ilişkin vermiş olduğu ilk karar olma özelliğini taşıyan ilgili kararının öncelikle AİHM tarafından değerlendirilen yönlerine, sonuç bölümünde ise kendi değerlendirmemize yer verilecektir.

I. HASSAN v. BİRLEŞİK KRALLIK KARARI'NA KONU OLAYLAR

Başvuran, Baas Partisi'nin milli sekreterliğinde genel müdür ve aynı zamanda partinin ordusu olan Kudüs ordusunda görev yapan üst düzey rütbeli bir subaydır. Nisan 2003 tarihinde Birleşik Krallık ordusunun Basra'yı işgal etmesinden sonra başvuran ve ailesi, başvuranın kardeşi Tarek Hassan ve kuzenini aile evinin korunması için geride bırakarak saklanmak üzere şehirden ayrılmıştır. 23 Nisan 2003 sabahı Britanya ordusu, başvuruyu tutuklamak amacıyla geldikleri evde Tarek Hassan'la karşılaşmış ve Hassan, Irak'ta Birleşik Devletler tarafından yönetilen bir tutma merkezi olan Bucca Kampı'na götürülmüştür. Hassan, 23 ve 25 Nisan tarihlerindeki sorgusunun ardından istihbarat değeri taşımadığı gerekçesiyle 2 Mayıs 2003'te Umm Qasr'taki bir tahliye noktasında salıverilmiştir. Salıverildikten sonra ortadan kaybolan Hassan'ın cansız bedeni, 1 Eylül 2003'te Bağdat'ın 125 km kuzeyinde yer alan ve salıverilme noktasına yaklaşık 700 km uzaklıkta bulunan Samara kenti yakınlarında bulunmuştur. Göğsünde makinalı bir tüfekten çıktığı anlaşılan sekiz kurşun yarası bulunan Hassan'ın cansız bedeninde kötü muameleye maruz kaldığına dair izler de mevcuttur⁹.

"Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yan Etki", İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, (Ed. Sibel İnceoğlu), Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Şen Matbaa, Ankara, 2013. s. 111.

7 Jim Murdoch, Article 5 of the European Convention on Human Rights, Strasbourg, 2002, s. 14.

8 "“Lex specialis derogat legi generali”, “generalia specialibus non derogant” olarak da ifade edilen bu ilke,” özel hüküm genel hükmü geçersiz kılar” anlamına gelmekte olup, uluslararası hukukta andlaşma hükümlerinin yorumlanmasında başvurulan tamamlayıcı ilkelerden biridir". John P. Grant/J. Craig Barker, Parry and Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law, Oxford University Press, 3rd Edt, 2009, s. 346.

9 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 10-29.

2007’de başvuran tarafından Birleşik Krallık İdare Mahkemesi’nde açılan dava, Mahkemece, 25 Şubat 2009 tarihinde, Bucca Kampı’nın Birleşik Krallık’tan ziyade Birleşik Devletlere ait bir askeri tesis olduğu, dolayısıyla Tarek Hassan’ın kendi yargılama yetkisi içerisinde olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir¹⁰. Bunun üzerine başvuran, konuyu AİHM’ne taşımış ve kardeşi Tarek Hassan’ın Irak’ta Birleşik Krallık güçleri tarafından yakalanıp göz altına alındığını ve sonrasında da bahsi geçen koşullarda bulunduğunu ileri sürmüştür. Başvuran, kardeşinin AİHS’nin 5. maddesinin 1, 2, 3 ve 4. fıkraları hükümlerine aykırı olarak keyfi bir biçimde özgürlüğünden yoksun bırakıldığını, Birleşik Krallık yetkililerinin Sözleşme’nin 2 ve 3. maddelerinde düzenlenen yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağının gereği olan etkili soruşturma yükümlülüğünün gereklerini yerine getirmediklerini iddia etmiştir¹¹.

I. AİHM’NİN HUKUKİ DEĞERLENDİRMESİ

A. YARGI YETKİSİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

AİHM, somut olayla ilgili olarak ilk önce Tarek Hassan’ın Birleşik Krallık’ın yargı yetkisi içerisinde olup olmadığını değerlendirmiştir. AİHS’nin “insan haklarına saygı yükümlülüğü” başlığını taşıyan 1 maddesi gereğince Taraf Devletler, kendi yetki alanları içerisinde bulunan herkese Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlükleri tanıma yükümlülüğü altındadırlar. Söz konusu yetki alanının normal şartlarda devletin ülkesinin tamamını kapsadığı varsayılır¹². Bununla birlikte, Taraf Devletlerin ülke dışında gerçekleştirdikleri ya da etki doğuran eylemleri, bazı durumlarda o devletin yargı yetkisinin içerisinde değerlendirilebilir. Ülke dışında gerçekleşen bir durumun devletin yargı yetkisinin içerisinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine somut olayın özelliklerine göre karar verilir¹³.

AİHM’ne göre, hukuka uygun veya aykırı askeri bir harekâtın sonucu olarak bir Taraf Devletin kendi ulusal topraklarının dışındaki bir ihlalden dolayı sorumluluğunun doğabilmesi için o bölge üzerinde “etkin denetim” kurmuş olması gerekir¹⁴. Üzerinde bir Taraf Devletçe etkin denetim kurulan bir bölgede AİHS’nden kaynaklanan yükümlülüklerin varlığının iddia edilebilmesi için bölge üzerindeki kontrolün doğrudan devletin kendi silahlı güçleri tarafından sağlanıp sağlanmadığı önemli değildir. Etkili denetimin belirlenmesinde öncelikle devletin askeri varlığının bölgedeki gücüne bakılır. Toprak üzerinde herhangi bir tür tahakkümün olduğu zamanlarda başka bir kriter değerlendirilmeksizin etkili denetimin olduğu varsayılır¹⁵. Bunun olmadığı hallerde ise devletin

10 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 31-32.

11 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 59-60 ve 65.

12 Durmuş Tezcan/Mustafa Ruhana Erdem/Oğuz Sancakdar/Rifat Murat Önok, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 2018, s. 70.

13 Al-Skeini v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 55721/07, 07.07.2011, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020), para. 132.

14 Füsün Arsava, “AİHK’nun Extraterritorial Geçerliliği Bağlamında AİHM’nin İçtihatlarında Görülen Hareketlilik”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019, s. 591.

15 Kıbrıs v. Türkiye, Başvuru No: 25781/94, 10.05.2001, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020), para. 76-77.

bağımlı yerel yönetime verdiği askeri, ekonomik veya siyasi desteğin düzeyi ve bundan elde ettiği kazanımlar değerlendirilir¹⁶.

Belirli koşullar altında “etkin denetim”, bir Taraf Devletin ülkesi dışında, onun kamu gücünü kullanan görevlilerince bir kişi üzerinde kontrol sağlanması halinde de söz konusu olur¹⁷. Bu tür durumlarda belirleyici olan, söz konusu kişinin üzerinde güç kullanmak suretiyle kontrol altına alınmasıdır¹⁸. AİHM'e göre somut olayda Tarek Hassan, Birleşik Krallık askerlerinin fiziksel gücü ve kontrolüne tabidir ve bu nedenle de Birleşik Krallık'ın yargı yetkisi içerisinde kabul edilmelidir¹⁹. Birleşik Krallık'ın, AİHS'ne Taraf Devletlerin işgalci güç olmadıkları bir bölgede faaliyet halindeyken ve aktif olarak uluslararası savaş durumundayken yargı yetkisinin kullanılmaması, onun yerine Devletin uluslararası insancıl hukukunun gerektirdiklerinden sorumlu olması savı Mahkemece kabul görmemiştir. Birleşik Krallık'ın bölge üzerinde etkin denetim kurmuş olup olmadığını tartışmayan Mahkeme, somut olayda, tutukluların sınıflandırılması ve salıverilmelerine ilişkin kararların Birleşik Krallık yetkililerinin sorumluluğunda olduğundan hareketle, “kişi üzerinde etkin denetim kurma” halini esas alarak, Tarek Hassan'ın yakalandığı andan salıverildiği ana kadar Birleşik Krallık'ın yargı yetkisi içerisinde olduğuna karar vermiştir²⁰.

B. YAŞAM HAKKI VE İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE YASAĞINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

AİHS'ne Taraf Devletler, Sözleşme'nin 2. ve 3. maddelerinde düzenlenen yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağı ile ilgili iddiaları etkili bir şekilde soruşturma yükümlülüğü altındadırlar²¹. Soruşturma yükümlülüğünün hukuki dayanağı, “Sözleşme'ye Taraf Devletler, Sözleşme'de tanımlanan hak ve özgürlükleri kendi egemenlik alanı içerisinde bulunan herkes için güvence altına alır.” şeklindeki Sözleşme'nin 1. maddesidir²².

Devletin ölüm veya işkence ya da kötü muameleyi soruşturma yükümlülüğü pozitif nitelikte bir usul yükümlülüğüdür ve yaşam hakkına hukuka aykırı bir şekilde müdahale etmeme ve işkence veya kötü muamele yapmama şeklindeki maddi yükümlülüğünden bağımsızdır²³. Usul yükümlülüğü, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlayan cezai, idari ve medeni muhakemelerin hepsini ve bu muhakemelerin bütün aşamalarını kapsar²⁴. AİHM'ne göre usul yükümlülüğü, sorumluların belirlenmelerine ve cezalandırılmalarına yol açabilecek nitelikte etkili bir soruşturma yapılmasını

16 İlaşcu ve Diğerleri v. Moldova ve Rusya, Başvuru No: 48787/99, 08.07.2004, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020), para. 388-394.

17 Arsava, s. 592.

18 Al-Skeini v. Birleşik Krallık, para. 136.

19 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 80.

20 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 80.

21 Osman Doğru/Atilla Nalbant, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Legal, İstanbul, 2012, s. 171.

22 McCann ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 19009/04, 13.08.2008, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020), para. 161.

23 Şeref Gözübüyük/Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, s. 160-161.

24 Doğru/Nalbant, s. 22.

gerektirir²⁵. Bu gerçekleşmediği takdirde maddi yönden ihlal söz konusu olmasa bile Taraf Devletler AİHS çerçevesinde yükümlülük altına girmekten kurtulamazlar.

AİHM, somut olaya ilişkin olarak Tarek Hassan'ın, resmi bir soruşturma yürütmeye yol açacak şekilde, tutuklu bulunduğu süre zarfında Birleşik Krallık yetkililerince işkence veya kötü muameleye maruz bırakıldığına dair hiçbir delil bulunmadığına işaret etmiştir. Yine, Mahkeme'ye göre, Tarek Hassan'ın Birleşik Krallık yetkililerince tutulduğu kamptan tahliye edildikten dört ay sonra, ülkenin Birleşik Krallık denetiminde olmayan bir bölgesinde meydana gelen ölümünden dolayı Sözleşme'nin 2. maddesinde düzenlenen yaşam hakkının ihlalinden dolayı ilgili devletin sorumlu tutulması beklenemez. Bu nedenle Mahkeme, başvuranın ilgili Taraf Devlet aleyhine 2 ve 3. maddelerin gereği olan soruşturma yükümlülüğünü yerine getirmediğinden bahisle hüküm kurulması talebini reddetmiştir²⁶.

C. ÖZGÜRLÜK VE GÜVENLİK HAKKINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

AİHM'nin somut olayla ilgili olarak özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin belirtmiş olduğu ilk husus, AİHS'nin 5/1. maddesinin "herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip olduğu ve maddenin (a) ve (f) bentleri arasında belirtilen koşullardan biri haricinde hiç kimsenin özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağı" genel kuralını düzenlediğidir²⁷. Madde 5/1'de izin verilen tutma nedenleri listesi, makul sürede kişinin salıverilmesine karar verme yetkisini haiz bir organ önüne çıkarılmasının amaçlanmadığı durumlarda ya da kişinin suç işleminin önlenmesi veya başka bir nedenle özgürlüğünden yoksun bırakılmasını içermez²⁸. Buna ek olarak, 5. madde içerisinde özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin tutulma nedenleri hakkında derhal bilgilendirilmesi ve bir mahkeme tarafından tutulmasının hukukiliğine süratle karar verilmesi için başvurma hakkı gibi güvencelerden de yararlandırılması gerekir.

Somut olayda Birleşik Krallık Hükümeti Mahkeme'den, 5. maddeden doğan yükümlülüklerini uygulamamasını ya da uluslararası insancıl hukuk uyarınca sahip olduğu tutma yetkileri ışığında bu yükümlülükleri farklı bir biçimde yorumlamasını istemiştir. Zira Hükümet'e göre, AİHS hükümlerinin uluslararası bir silahlı çatışma bağlamında uygulandığı durumlarda Mahkeme, "lex specialis" olarak uygulanan ve Sözleşme'nin belirli bir hükmünü değişikliğe uğratabilen veya yerinden edebilen insancıl hukuka ilişkin düzenlemelerin esas alınması gerekir. Somut olayda bu düzenlemeler, silahlı çatışma sırasında güvenliğe karşı risk teşkil eden sivillerin ve savaşa katılanların kişi özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarını mümkün kılan III. ve IV. Cenevre Sözleşmeleri hükümleridir²⁹. Yine bu nedenle Birleşik

25 Aktaş v. Türkiye, Başvuru No: 24351/94, 24.04.2003, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020), para. 299.

26 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 62-64.

27 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 96.

28 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 97.

29 III. Cenevre Sözleşmesi md. 21 "Alıkoyan Güç, savaş esirlerini enterne edebilir. Onları belirli sınırların ötesinde tutuldukları kampın dışına çıkmamaya ya da söz konusu kamp kapalıysa bu alanın dışına çıkmamaya zorlayabilir. Bu Sözleşme'nin ceza ve disiplin yaptırımlarına ilişkin hükümlerine tabi olarak, savaş esirleri, sağlıklarının korunmasının gerekli kıldığı durumlarda ve bu durumda da sadece tecridi gerekli kılan koşulların devam ettiği süre haricinde tecrit edilemezler. ... https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf (Erişim

Krallık Hükümeti, kendisine Irak'taki faaliyetleri bakımından 5. maddeden doğan yükümlülüklerini azaltma imkânı veren, Sözleşme'nin 15. maddesi uyarınca herhangi bir resmi talepte bulunmamıştır³⁰.

AİHM incelemesine, AİHS'ne Taraf Devletler arasında uluslararası silahlı çatışmalar söz konusu olduğunda Sözleşme'nin 5. maddesinin öngördüğü yükümlülüklerle ilişkin olarak bir görüş birliği olmadığı hususunu belirterek başlamıştır. Bugüne kadar 5. madde bakımından 15. maddeye başvurulmak suretiyle devletlerin yükümlülüklerinin azaltılması, iç çatışmalar ya da Taraf Devlete yönelik terör tehdidinin ortadan kaldırılması durumlarında söz konusu olmuştur³¹. Bu nedenle Mahkeme, incelemesi için başlangıç noktası olarak 1969 tarihli Antlaşmalar Hukukuna Dair Viyana Sözleşmesi'nde düzenlenen kuralların ışığında AİHS'nin yorumlanmasını almıştır³².

Viyana Sözleşmesi'nin "genel yorum kuralını" içeren 31/3. maddesinin (a) fıkrasına göre, bir antlaşmanın yorumlanması için, antlaşmanın yorumu veya hükümlerinin uygulanmasına ilişkin olarak taraflar arasında sonradan yapılan herhangi bir anlaşmanın hükümleri esas alınır. Aynı maddenin (b) ve (c) fıkralarındaki düzenlemelere göre ise antlaşmanın yorumlanmasına ilişkin olarak tarafların mutabakatını gösteren ve antlaşmanın uygulanması ile ilgili olarak sonradan kabul edilen herhangi bir uygulamanın varlığı veya taraflar arasındaki ilişkiye tatbiki kabil herhangi bir uluslararası hukuk kuralının gözetilmesi gerekir. Mahkeme'ye göre, 31/3 (a) maddesine ilişkin olarak, Taraf Devletler arasında uluslararası silahlı çatışmalarda 5. maddenin yorumlanması hakkında daha sonra herhangi bir fikir birliğine varılmamıştır. Ancak, 31/3 (b) maddesine ilişkin olarak Mahkeme, Sözleşme'yi onayladıktan sonra Taraf Devletlerce gerçekleştirilen tutarlı bir uygulamanın, sadece yoruma ilişkin değil aynı zamanda Sözleşme metni üzerinde değişiklik yapma konusunda görüş birliği sağladıklarına işaret ettiğinin düşünülebileceğini belirtmiştir. Taraf Devletlerin bu uygulaması, uluslararası silahlı çatışmalarda III. ve IV. Cenevre Sözleşmeleri'ne dayanarak kişileri özgürlüklerinden yoksun bırakmak amacıyla 5. madde kapsamında yükümlülüklerinin askıya alınması için AİHM'ne başvuruda bulunmamak yönündedir.

31/3 (c) maddesinde belirtilen kritere ilişkin olarak Mahkeme, AİHS'nin uluslararası insancıl hukukunun kuralları da dâhil olmak üzere diğer uluslararası hukuk kurallarıyla uyum içerisinde yorumlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, Birleşik Krallık Hükümeti'nin Sözleşme'nin 5. maddesinin yorumunda uluslararası insancıl hukuk hükümlerinin dikkate alınması gerektiğine yönelik iddiasını kabul etmiştir³³. Bir başka deyişle, silahlı çatışma dönemlerinde uluslararası insancıl hukuk ve Sözleşme tarafından sağlanan koruyucu hükümlerin eş zamanlı olarak var olmalarından dolayı 5. maddenin (a) ve (f) bentleri arasında düzenlenen özgürlükten

Tarihi: 02.02.2020).

IV. Cenevre Sözleşmesi md. 42 "Koruma altındaki kişilerin enterne edilmesi ya da tahsis edilmiş bir konuta yerleştirilmesi, ancak Alıkoyan Gücün güvenliğinin mutlaka gerekli kılması halinde emredilebilir". https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (Erişim Tarihi 29.01.2020).

30 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 99.

31 Andrea Gioia, "The Role of the European Court of Human Rights in Monitoring, Compliance with Humanitarian Law in Armed Conflict", *International Humanitarian Law and International Human Rights Law*, Edt. by Orna Ben Naftali, Oxford University Press, 2011, s. 204-205.

32 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 100.

33 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 103.

yoksun bırakma nedenleri III. ve IV. Cenevre Sözleşmeleri'ne göre güvenlik tehdidi oluşturan sivillerin özgürlüklerinden yoksun bırakılmaları ile uzlaştırılmalıdır. Bununla birlikte, kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasının uluslararası insancıl hukuktaki yetkilere uygun olarak gerçekleştirildiği hallerde, bu durumun 5/1. maddeye uygun kabul edilebilmesi için "hukuka uygun" olarak gerçekleştirilmesi yani 5/1. maddenin temel amacı olan kişileri özgürlüklerine yönelik keyfi müdahalelerden koruma amacına uygun olması aranır³⁴. Kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuka uygunluğu, IV. Cenevre Sözleşmesi'nde düzenlenen³⁵, tutmanın hukukiliğinin yeterli tarafsızlık güvencesi sağlayan ve adil yargılanma şartlarını yerine getiren yetkili bir organ tarafından periyodik denetime tabi tutulmasını da gerektirir³⁶.

AİHM, somut olayda Tarek Hassan'ın Birleşik Krallık yetkililerince uluslararası bir silahlı çatışma sırasında güvenlik tehdidi oluşturan bir sivil olarak özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ve sorgusunun hemen ardından salıverildiği gerekçesiyle Sözleşme'nin 5. maddesinin ihlal edilmediği yönünde hüküm kurmuştur.

D. ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK VE İNSAN HAKLARI HUKUKU İLİŞKİSİNE DAİR DEĞERLENDİRME

AİHM, Hassan v. Birleşik Krallık Kararı'na dek, Taraf Devletlerin müdahil oldukları silahlı çatışma veya işgal sırasında yaşanan ihlallere dair önüne gelen davalarda, her ne kadar Bankoviç Kararı'nda "kendi yargılama yetkisine ilişkin soruları incelediği zaman, konuyla ilgili uluslararası hukuk kurallarını göz önüne almak ve sonuç olarak hakim uluslararası hukuk kuralları ile uyumlu olarak devlet sorumluluğu saptamak zorunda olduğu" hususunu belirtmiş olsa dahi³⁷, uluslararası insancıl hukuk hükümlerinin Sözleşme hükümleri ile bir arada uygulanabileceğine dair bir içtihat ortaya koymaktan kaçınmıştır³⁸. Öğretide, Mahkeme'nin geçmiş bazı kararlarında kullandığı ifadelerin uluslararası insancıl hukuka ilişkin düzenlemelerde kullanılan ifadeler olduğundan

34 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 105.

35 IV. Cenevre Sözleşmesi md. 43 "Enterne edilen ya da tahsis edilmiş bir konuta yerleştirilmiş koruma altındaki herhangi bir kimse, bu eylemin, uygun bir mahkeme ya da Altkoyan Güç tarafından bu amaçla oluşturulmuş idari bir kurul tarafından gözden geçirilmesi isteme hakkına sahiptir. Enterne edilme ya da tahsis edilmiş bir konuta yerleştirilme devam ettirilirse, mahkeme ya da idari kurul, yılda en az iki kez, periyodik olarak, koşulların izin vermesi halinde ilk kararın lehe olarak değiştirilmesi amacıyla kişinin durumunu gözden geçirir".

Md. 78 "Eğer İşgalci Güç, güvenliğin zorunlu kıldığı nedenlerden dolayı, koruma altındaki kişilere ilişkin güvenlik tedbirleri alınmasını gerekli görürse, onları en çok tahsis edilmiş bir konuta yerleştirebilir ya da enterne edebilir.

Bu tür tahsis edilmiş bir konuta yerleştirme ya da enterne kararları, İşgalci Güç tarafından bu Sözleşme'nin hükümlerine uygun olarak tayin edilen düzenli bir usule göre alınır. Bu usul, ilgili taraflar bakımından itiraz hakkını içerir. İtirazlar mümkün olan en kısa sürede karara bağlanır. Kararın onanması halinde, mümkünse her altı ayda bir, söz konusu Güç tarafından oluşturulan yetkili bir organ tarafından periyodik incelemeye tabi tutulur". https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (Erişim Tarihi 29.01.2020).

36 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 106.

37 Bankoviç ve Diğerleri v. Belçika ve Diğerleri, Başvuru No: 52207/99, 12.10.2001, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

38 Christine Byron, "A Blurring of the Boundries: The Application of International Humanitarian Law by Human Rights Bodies", Virginia Journal of International Law, 47/4, 2007, s. 851; Melike Batur Yamaner, "Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk İlişkisi", Erdoğan Teziç'e Armağan, İstanbul, 2017, s. 384-385.

yola çıkarak bazı yazarlar tarafından hukukun bu iki ayrı alanının bir arada kullanılma eğiliminin varlığı iddia edilse de³⁹ Mahkeme, Varnava v. Türkiye Kararı'na dek AİHS hükümlerinin uluslararası insancıl hukuk hükümleri ışığında yorumlanabileceğini açıkça zikretmemiştir⁴⁰. Bununla birlikte Mahkeme'nin Hassan Kararı'na giden yolda pratikte önünü açan ilk kararının Al-Skeini v. Birleşik Krallık Kararı olduğu söylenebilir⁴¹. Zira bu Karar ile ilk defa Sözleşme'den doğan hakların “bölünebileceği” veya “uyarlanabileceği” kabul edilmiş, böylece bir hakkın öngördüğü güvencelerin de bölünebilmesinin veya somut olayda söz konusu olduğu gibi özelliklerine göre farklı bir biçimde yorumlanabilmesinin önü açılmıştır⁴².

AİHM, somut olayda uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukuku ilişkisine dair değerlendirme yaparken bahsi geçen Al-Skeini v. Birleşik Krallık Kararı ile birlikte, Uluslararası Adalet Divanı'nın konu ile ilgili içtihatlarına atıfta bulunmuştur. Uluslararası Adalet Divanı'nın “İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Bir Duvar İnşa Edilmesinin Hukuki Sonuçlarına İlişkin Tavsiye Görüşü⁴³”ne göre; “*..Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Hukuku arasındaki ilişki konusunda, üç muhtemel durum söz konusudur: bazı haklar münhasıran uluslararası insancıl hukukun konusu olabilir; diğerleri münhasıran insan hakları hukukunun konusu olabilir; fakat diğerleri uluslararası hukukun bu iki alanının da konusuna girebilir. Önüne konulan soruyu cevaplayabilmek için, Mahkeme, uluslararası hukukun bu iki alanını da dikkate almalıdır; yani insan hakları hukukunu ve lex specialis olarak da uluslararası insancıl hukuku*”.

“Kongo Topraklarında Silahlı Faaliyetler Kararı⁴⁴”nda ise Divan, uluslararası hukukun bu iki alanının da konusuna girebilecek haklar olduğu yönündeki görüşünü tekrar ederek, uluslararası insan hakları hukuku belgelerinin “bir devletin yargı yetkisini kendi ülkesi dışında kullanımı sırasında gerçekleştirdiği fiiller bakımından” özellikle de işgal altındaki topraklarda uygulanabilir oldukları sonucuna ulaşmıştır.

AİHM de somut olaya ilişkin olarak Uluslararası Adalet Divanı'nın söz konusu içtihatlarını takip ettiğini belirtmiş, bunlara uygun olarak AİHS'ne Taraf Devletlerin müdahil oldukları uluslararası silahlı çatışma durumlarında AİHS'nin sağladığı güvencelerin uygulanmaya devam ettiğini kabul etmiştir⁴⁵. Mahkeme'ye göre somut olayda AİHS'nin 5. maddesi ve III. ve IV. Cenevre Sözleşmeleri'nin ilgili hükümleri bir arada yorumlanmalı ve Tarek Hassan'ın özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuka uygun olup olmadığı buna göre değerlendirilmelidir. Bu yorumdan hareketle Mahkeme Hassan'ın Birleşik Krallık yetkilileri tarafından kişi özgürlüğünden yoksun bırakılmasını, AİHS ve III. ve IV. Cenevre Sözleşmelerinde öngörülen esaslara uygun bulmuştur.

39 Aisling Reidy, “The approach of the European Commission and Court of Human Rights to International Humanitarian Law”, *International Review of the Red Cross*, 38/324, 1998, s. 513-529.

40 Varnava ve Diğerleri v. Türkiye, Başvuru No: 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 ve 16073/90, 18.09.2009, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

41 Luke Dimitros, “Does Article 15 ECHR Still Matter in Military Operations Abroad?”, *ZaöRV*, 2019, s. 168.

42 Al-Skeini v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 55721/07, 07.07.2011, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020), para. 137.

43 <https://www.icj-cij.org/en/case/131> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

44 <https://www.icj-cij.org/en/case/116> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

45 Hassan v. Birleşik Krallık, para. 104.

SONUÇ

AİHM somut olayda, uluslararası bir silahlı çatışma sırasında, AİHS'ne taraf olan bir devletin, Sözleşme'nin 15. maddesi gereğince Sözleşme hükümlerini askıya almaksızın, III. ve IV. Cenevre Sözleşmeleri'ne uygun bir biçimde gerçekleştirilen özgürlükten yoksun bırakma eyleminin, 5. maddede düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkının ihlali olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin yanıtını aramıştır. Bu değerlendirmeyi yaparken Mahkeme, Taraf Devletin Sözleşme'yi askıya almadığı ve yargılama yetkisinin varlığının kabul edildiği hallerde AİHS'nden doğan yükümlülüklerini yerine getirmesinin beklendiğine yönelik hüküm kurduğu Al-Skeini⁴⁶ ve Al-Jedda⁴⁷ Kararları'ndan ayrılmış ve Taraf Devletlere uluslararası insancıl hukuk hükümlerine uygun davrandıkları takdirde somut olayın özelliklerine göre AİHS'nin getirdiği yükümlülükleri esnetebilme imkânını tanımıştır. Bir başka deyişle Mahkeme'ye göre, AİHS hükümleri, Taraf Devletlerin uluslararası insancıl hukuk hükümleri çerçevesinde sahip oldukları yetkileri sınırlandıracak biçimde yorumlanmamalıdır. Bu nedenle somut olayda Mahkeme, 5/1. maddenin (a) ve (f) bentlerinde sınırlı olarak sayılan özgürlükten yoksun bırakma nedenlerine III. ve IV. Cenevre Sözleşmeleri'ne uygun tutma halini eklemiş ve IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 43 ve 78. maddelerinde bahsi geçen⁴⁸ denetim organının, AİHS 5/4'te yer alan tutmanın hukukiliğinin denetimini yapmaya ehil organ olarak kabul edilebileceğine hükmetmiştir.

Bize göre, AİHM'nin, somut olayda "lex specialis" ilkesinin uygulanması gerektiği iddiasını kabul etmeksizin her somut olayın kendi özelliklerine göre uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hükümlerinin bir arada uygulanması gerektiğine dair yorumu, Taraf Devletlerin uluslararası silahlı çatışmalar sırasındaki eylemleri üzerinde Mahkeme'nin denetimini mümkün kılmak bakımından olumludur⁴⁹. Bu yorumdan hareketle Mahkeme, uluslararası bir silahlı çatışma sırasında III. ve IV. Cenevre Sözleşmeleri'ne uygun bir biçimde kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuka uygun kabul edilebilmesi için 5/1. maddenin temel amacı olan keyfi müdahaleye karşı korunma nihai amacını taşıması gerektiğini ifade etmiştir. Yine Mahkeme'ye göre, IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 43 ve 78. maddelerinde yer verilen tutmanın hukukiliğini denetlemeye ehil organın, Mahkeme'nin Sözleşme'nin 5/4. maddesini yorumlarken belirttiği "tarafsızlık niteliğini haiz ve adil bir yargılanmanın asgari şartlarını yerine getirebilecek nitelikte" olması gerekliliğini karşılması zorunludur. Bu hususlar, AİHS'ne Taraf Devletlerin müdahil oldukları uluslararası silahlı çatışmalar sırasında gerçekleştirdikleri eylemlerden doğan yükümlülüklerini uluslararası insancıl hukukun gerekliliklerine nazaran ağırlaştırması, dolayısıyla uluslararası silahlı çatışmalar sırasında söz konusu olabilecek hak ihlalleri bakımından daha nitelikli güvenceler getirmesi bakımından olumlu olarak değerlendirilebilir.

46 Al-Skeini v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 55721/07, 07.07.2011, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).

47 Al-Jedda v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 27021/08, 07.07.2011, , <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).

48 Bkz. 34 no'lu dipnot.

49 Aynı yönde bkz. Lawrence Hill-Cawthorne, "The Grand Chamber Judgment in Hassan v. UK", <https://www.ejiltalk.org/the-grand-chamber-judgment-in-hassan-v-uk/>, 16.09.2014, Cedric de Koker, "Hassan v. United Kingdom: The Interaction of Human Rights Law and International Humanitarian Law with regard to the Deprivation of Liberty in Armed Conflicts", Utrecht Journal of International and European Law, 31(81), 2015, s. 93; Elizabeth Stubbins Base, "Introductory Note to Hassan v. The United Kingdom", International Legal Materials, Vol. 54, 2015, s. 85.

Öte yandan ilgili kararın eleştiriye açık yönleri de bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bu karar ile Sözleşme'nin 15. maddesinde yer alan ve savaş veya ulusun tehlike altında olduğu durumlarda, durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek kaydıyla Taraf Devletlere, Sözleşme'yi askıya alma imkânı tanıyan düzenlemenin hükmünü azaltmış olmasıdır⁵⁰. Bu kararlar birlikte artık, Taraf Devletler açısından, uluslararası silahlı çatışmalar söz konusu olduğunda 15. maddede yer alan düzenlemeye başvurmadan Sözleşme ile öngörülen yükümlülüklerin uluslararası insancıl hukuk hükümlerinin gerektirdiği seviyeye çekilebilmesi mümkün hale gelmiştir. Bununla birlikte, bize göre ilgili kararın asıl tartışmaya açık yönü, Mahkeme'nin, 5/1. maddenin lafzını ve düzenlenme amacını dikkate almaksızın 5/1. maddenin (a) ve (f) bentlerinde sınırlı olarak sayılan özgürlükten yoksun bırakma nedenlerine bir yenisinin daha eklenmiş olmasıdır. Oysa 5/1. maddede, kişinin özgürlüğüne hukuka uygun olarak müdahale edilebilecek haller, "sınırlı bir biçimde" bir liste halinde sayılmıştır. Bu düzenlemeyi, kişi özgürlüğünü korumaya yönelik yalnızca genel bir keyfi müdahale yasağı getiren Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 9. maddesinden ayıran temel özellik budur⁵¹. 5/1. maddede sınırlı olarak sayılan özgürlükten yoksun bırakma nedenlerine yorum yoluyla bir yenisinin eklenmesi mümkün değildir. AİHM de bugüne kadar ilgili düzenlemeyi dar yorumlamış ve bu sayılanlar dışında bir nedene dayanarak gerçekleştirilen kişi özgürlüğüne yönelik müdahalelerin Sözleşmeyi ihlal ettiğini kabul etmiştir⁵². 5/1. madde hükmü bu kadar açıkken ve Mahkeme'nin bugüne kadarki içtihadı ilgili hükmü dar yorumlamak yönündeyken, bu karar ile insan hakları hukuku ve insancıl hukuk hükümlerinin bir arada yorumlanması gerektiğini söyleyerek Sözleşme'de öngörülen kişi özgürlüğünden yoksun bırakma nedenlerine bir yenisini eklemiş olması bize göre isabetli olmamıştır.

Sonuç olarak yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi Hassan Kararı'nın olumlu yönü, AİHS'ne Taraf Devletlerin müdahil olduğu uluslararası silahlı çatışmalar sırasındaki eylemleri üzerinde Mahkeme'nin yargılama yetkisinin kabul edilmesi suretiyle Sözleşme ile garanti altına alınan hak ve özgürlükler bakımından denetimin sağlanmasıdır. Öte yandan, somut olayda Mahkeme'nin uluslararası insancıl hukuk hükümleri ile insan haklarına ilişkin hükümlerin bir arada uygulanması gerektiği dolayısıyla uluslararası bir silahlı çatışmanın varlığı halinde III. ve IV. Cenevre Sözleşmeleri'ne uygun bir özgürlüğe müdahale halinin AİHS'nin 5/1. maddesine uygun olduğuna ilişkin içtihadına 5/1. maddenin lafzı ve düzenlenme amacı göz önüne alındığında katılmak mümkün gözükmemektedir. AİHM, bu kararı ile 5/1. madde ile ilgili içtihadının uluslararası niteliği haiz olmayan silahlı çatışmalar bakımından da geçerli olup olmadığı veya Taraf Devletlerin müdahil olduğu uluslararası silahlı çatışmalar söz konusu olduğunda Sözleşme ile garanti altına alınan diğer haklar bakımından da benzer bir yaklaşım sergileyip sergilemeyeceği hususunda akla gelebilecek soruları ise yanıtız bırakmıştır.

50 Dimitros, s. 181.

51 Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi md. 9; "Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak Gözaltına alınamaz veya tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz". http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

52 Murdoch, s. 51; Claire Macken, "Preventive Detention and the Right to Personal Liberty and Security under Article 5 ECHR", *The International Journal of Human Rights*, 10/3, September, 2006, s. 195; Doğru/Nalbant, s. 378.

KAYNAKÇA

- ARSAVA Fusun, "AİHK'nun Extraterritorial Geçerliliği Bağlamında AİHM'nin İçtihatlarında Görülen Hareketlilik", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019, ss. 590-601.
- BASE Elizabeth Stubbins, "Introductory Note to Hassan v. The United Kingdom", International Legal Materials, Vol. 54, 2015, ss. 83-85.
- BOYAR Oya, "Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Yan Etki", İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, (Ed. Sibel İnceoğlu), Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Şen Matbaa, Ankara, 2013.
- BYRON Christine, "A Blurring of the Boundries: The Application of International Humanitarian Law by Human Rights Bodies", Virginia Journal of International Law, 47/4, 2007, ss. 839-896.
- DIMITROS Luke, "Does Article 15 ECHR Still Matter in Military Operations Abroad?", ZaöRV, 2019, ss. 156-183.
- DOĞRU Osman /NALBANT Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Legal, İstanbul, 2012.
- GIOIA Andrea, "The Role of the European Court of Human Rights in Monitoring, Compliance with Humanitarian Law in Armed Conflict", International Humanitarian Law and International Human Rights Law, (Edt. by Orna Ben Naftali), Oxford University Press, 2011.
- GÖZÜBÜYÜK Şeref /GÖLCÜKLÜ Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara 2009.
- GRANT John P./BARKER J. Craig, Parry and Grant Encyclopaedic Dictionary of International Law, Oxford University Press, 3rd Edt, 2009.
- HILL-CAWTHORNE Lawrence, "The Grand Chamber Judgment in Hassan v. UK", <https://www.ejiltalk.org/the-grand-chamber-judgment-in-hassan-v-uk/>, 16.09.2014.
- KESKİN Serap , "Kişi Özgürlük ve Güvenliği Hakkı", İnsan Hakları, (Ed. Korkut Tankuter), Cogito, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 64-98.
- de KOKER Cedric, "Hassan v. United Kingdom: The Interaction of Human Rights Law and International Humanitarian Law with regard to the Deprivation of Liberty in Armed Conflicts", Utrecht Journal of International and European Law, 31(81), 2015, ss. 90-96.
- MACKEN Claire, "Preventive Detention and the Right to Personal Liberty and Security under Article 5 ECHR", The International Journal of Human Rights, 10/3, September, 2006, ss. 195-217.
- MURDOCH Jim, Article 5 of the European Convention on Human Rights, Strasburg, 2002.
- REIDY Aisling, "The approach of the European Commission and Court of Human Rights to International Humanitarian Law", International Review of the Red Cross, 38/324, 1998, ss. 513-529.
- ŞİRİN Tolga, Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa Konseyi, 2018.
- TEZCAN Durmuş/ERDEM Mustafa Ruhan/SANCAKDAR Oğuz/ÖNOK Rifat Murat, İnsan Hakları El Kitabı, Seçkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 2018.
- YAMANER Batur Melike, "Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk İlişkisi", Erdoğan Teziçe Armağan, İstanbul, 2017, ss. 379-391.
- Aktaş v. Türkiye, Başvuru No: 24351/94, 24.04.2003, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).
- Al-Skeini v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 55721/07, 07.07.2011, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).
- Bankoviç ve Diğerleri v. Belçika ve Diğerleri, Başvuru No: 52207/99, 12.10.2001, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

- Hassan v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 29750/09, 16.09.2014, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).
- Ilaşcu ve Diğerleri v. Moldova ve Rusya, Başvuru No: 48787/99, 08.07.2004, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).
- Kıbrıs v. Türkiye, Başvuru No: 25781/94, 10.05.2001, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).
- Lawless v. İrlanda, Başvuru No: 332/57, 01.07.1961, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).
- McCann ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 19009/04, 13.08.2008, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).
- Varnava ve Diğerleri v. Türkiye, Başvuru No: 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 ve 16073/90, 18.09.2009, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).
- Winterwerp v. Hollanda, Başvuru No: 6301/73, 24.10.1979, <https://hudoc.echr.coe.int/> (Erişim Tarihi: 29.01.2020).
- UAD İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Bir Duvar İnşa Edilmesinin Hukuki Sonuçlarına ilişkin Tavsiye Görüşü <https://www.icj-cij.org/en/case/131> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).
- UAD Kongo Topraklarında Silahlı Faaliyetler Kararı <https://www.icj-cij.org/en/case/116> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).
- Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf (02.02.2020).
- III. Cenevre Sözleşmesi https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2020).
- IV. Cenevre Sözleşmesi https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (Erişim Tarihi 29.01.2020).